

Василь ЖУКОВСЬКИЙ,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови та літератури Національного університету «Острозька академія»
(Україна, Острозь) christian.lab@oa.edu.ua

Василь МАХЛЮК,
аспірант кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Острозька академія»
(Україна, Острозь) vasyamahliuk@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОСТРОЗЬКОЇ АКАДЕМІЇ XVI – XVII ст.

Стаття присвячена аналізу організаційно-педагогічної діяльності Острозької академії XVI – XVII ст. – важливого культурно-освітнього осередку України. Розкрито релігійні, культурні та соціальні передумови становлення та розвитку Острозької академії. Виділено основні етапи діяльності Острозької академії, джерела фінансування, наукові та освітньо-виховні процеси, які мали місце в цьому навчальному закладі. Проаналізовано видавничу діяльність академії, процес підготовки та друку навчально-методичної літератури, інших матеріалів в академічній друкарні. Узагальнено форми, методи та засоби, які використовувалися у навчальному процесі академії. Показано вплив функціонування навчального закладу на науково-педагогічну думку України. Охарактеризовано викладацький склад Острозької академії, його виховні ідеали, зазначено внесок викладачів у педагогічний процес Острозької академії, рівень їх освіченості та значення їх діяльності для освітньо-культурної спадщини України. Розкрито чинники, які вплинули на припинення діяльності Острозької академії.

Ключові слова: організаційно-педагогічна діяльність, виховання, освіта, Острозька академія, Острозька Біблія, полемічна література, студей, викладачі.

Літ. 12.

Vasyl ZHUKOVSKIY,
Doctor of pedagogical sciences, Professor, Head of English Language and Literature
Department National University «Ostroh Academy»
(Ukraine, Ostroh) christian.lab@oa.edu.ua
Vasyl MAKHLIUK,
Ph. D student of Psychology and Pedagogy department
National University «Ostroh Academy»
(Ukraine, Ostroh) vasyamahliuk@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL FOUNDATIONS OF OSTROH ACADEMY ACTIVITY OF THE XVI – XVII CENTURIES

The organizational and educational activities of Ostroh Academy in the XVI – XVII centuries as an important cultural and educational center of Ukraine are analyzed. The religious, cultural and social background of formation and development of Ostroh Academy is revealed. The main stages of Ostroh Academy, its funding, scientific and educational process that took place in the school are determined. Publishing activities of the Academy, the preparation and printing of educational materials and other materials in the academic publishing house are analyzed. Forms, methods and means used in the educational process of the Academy are generalized. The influence of the functioning of the institution for scientific and educational thought of Ukraine is mentioned. Ostroh Academy teaching staff, its educational

ideals and contribution of teachers in the educational process of the institution are characterized. The achievements of Ostroh Academy graduates, their level of education, scholarship and importance of their work for educational, cultural and historical heritage of Ukraine are characterized. The reasons and factors that influenced the ceasing of Ostroh Academy activity are shown.

Key words: organizational and educational activities, teaching, education, Ostroh Academy, the Ostroh Bible, polemical literature, students, teachers.

Ref. 12.

Васи́лий ЖУКОВСКИЙ,

доктор педагогических наук, профессор, заведующий кафедрой английского языка
и литературы Национального университета «Острожская академия»
(Украина, Острог) christian.lab@oa.edu.ua

Васи́лий МАХЛЮК,

аспирант кафедры психологии и педагогики
Национального университета «Острожская академия»
(Украина, Острог) vasyamahliuk@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОСТРОЖСКОЙ АКАДЕМИИ XVI – XVII ВВ.

Статья посвящена анализу организационно-педагогической деятельности Острожской академии XVI – XVII вв. – важного культурно-образовательного центра Украины. Раскрыты религиозные, культурные и социальные предпосылки становления и развития Острожской академии. Выделены основные этапы деятельности Острожской академии, источники финансирования, научные и учебно-воспитательные процессы, которые имели место в этом учебном заведении. Проанализировано издательскую деятельность академии, процесс подготовки и печати учебно-методической литературы, других материалов в академической типографии. Обобщены формы, методы и средства, которые использовались в учебном процессе академии. Показано влияние функционирования учебного Острожской академии на научно-педагогическую мысль Украины. Охарактеризованы преподавательский состав Острожской академии, его воспитательные идеалы, указано вклад преподавателей в педагогический процесс заведения. Охарактеризованы достижения выпускников Острожской академии, уровень их образованности и значение их деятельности для образовательно-культурного наследия Украины. Показаны причины и факторы, которые повлияли на прекращение деятельности Острожской академии.

Ключевые слова: организационно-педагогическая деятельность, воспитание, образование, Острожская академия, Острожская Библия, полемическая литература, студенты, преподаватели.

Лит. 12.

Постановка проблеми. Успішна розбудова Української держави передбачає усвідомлення її громадянами значущості свого історичного і національного підґрунтя, у тому числі в галузі освіти й виховання. Сьогодні основна увага в нашій державі звернена на реалізацію економічних, соціальних і геополітичних викликів та військового протистояння. Водночас питання освіти та виховання молодого покоління залишається ключовим, адже від якості реалізації освітньо-виховних завдань залежить майбутнє нашої держави. Свідченням усвідомлення керівництвом держави освітньо-виховних завдань є, зокрема, Указ Президента України № 580 від 2015 року «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки», у якому основою національно-патріотичного виховання дітей та молоді визначено духовно-моральне виховання» [10]. Процес удосконалення освіти та виховання молодого покоління нашої

держави повинен увібрати не лише кращі сучасні досягнення вітчизняної та зарубіжної педагогічної науки, але й надбання великої історико-педагогічної спадщини України.

До освітніх інституцій, які заклали основи української державності, національної ідентичності, культури й освіти України належить Острозька академія XVI – XVII століть. Відомий український історик Михайло Грушевський так характеризує значення Острозької академії в історії України: «Перше огнище нової освіти, нового шкільництва, нового духовного життя» [5, 22].

Фундатори Острозької академії – князь Василь-Костянтин Острозький і Гальшка Острозька передбачили необхідність у створенні вітчизняного навчального закладу вищого типу, тому в 1576 році започаткували першу Острозьку слов'яно-греко-латинську академію на теренах Східної Європи, яка за рівнем навчально-виховної та наукової роботи не поступалася європейським університетам і стала першим осередком духовності, освіти, науки та культури України, об'єднала знання і потенціал низки мислителів XVI – XVII століть – педагогів і філософів України і зарубіжжя.

Аналіз досліджень. Різні аспекти функціонування Острозької академії XVI ст. – XVII ст. знайшли своє відображення у працях вітчизняних науковців. Проблематиці Острозької академії присвятили свої роботи історики: професор Микола Ковальський – автор праць про Острозьку Біблію та історію Острога; професор Василь Ульяновський – в доробку якого фундаментальна праця «Князь Василь-Костянтин Острозький: історичний портрет у галереї предків та нащадків»; професор Ярослав Ісаєвич – дослідник діяльності першодрукаря Острозької академії Івана Федорова; Ігор Мицько – один із перших дослідників Острозької академії, автор праці «Острозька слов'яно-греко-латинська академія: (1576 – 1636)» (1990); професор Петро Кралюк – автор низки монографій та наукових статей про історію та діяльність викладачів та дослідників Острозької академії, їх роль в історично-культурній спадщині; краєзнавець і музейний працівник Петро Андрухов, який глибоко дослідив історію Волинських земель, відомий своїми працями «600 імен в історії Великої Волині», «Волинь у легендах і переказах»; мистецтвознавець доцент Ярослава Бондарчук – дослідниця діяльності фундаторки Острозької академії княгині Гальшки Острозької; дослідники-психологи: доцент Світлана Новоселецька – автор дисертаційного дослідження «Психологічні засади християнської моралі в працях Мелетія Смотрицького»; доцент Оксана Матласевич – автор наукового дослідження «Психологічні ідеї гуманізму в світлі концепцій острозьких просвітників XVI – XVII століть» України та інші науковці. У науковому доробку, пов'язаному з діяльністю Острозької академії XVI–XVII ст., проаналізовано переважно історичні, релігійні та психологічні аспекти функціонування закладу, а організаційно-педагогічні засади її діяльності висвітлено недостатньо.

Метою статті є аналіз організаційних та педагогічних засад функціонування Острозької академії XVI–XVII століть. Серед завдань – розкриття передумов створення Острозької академії, виявлення особливостей навчально-виховного процесу в закладі, аналіз педагогічної діяльності викладацького складу академії та характеристика засобів навчання, які використовували педагоги.

Виклад основного матеріалу. Острозька слов'яно-греко-латинська академія, як свідчить історіографія, заснована в 1576 році князем Василем-Костянтином Острозьким. Однією з передумов створення Острозької академії стала складна релігійна та культурно-освітня ситуація в Україні останньої чв. XVI століття. Релігійним та культурним стержнем України на той час була православна церква. Саме на релігійному ґрунті укоренялась національна свідомість, плекалась національна ідея українців. Од-

нією з найбільших проблем православної церкви зазначеного періоду була відсутність закладів освіти вищого рівня. На противагу православ'ю католицьке та реформаційне шкільництво переживало свій розквіт. Починаючи з 60-х років XVI ст., у Речі Посполитій швидко з'являлися єзуїтські колеґіуми. Більшість православних магнатів і шляхтичів посилали своїх дітей навчатись у протестантські та єзуїтські школи, де ті зрікались православ'я та культурних традицій України. Так сталося і з Янушем, старшим сином князя Острозького [1].

Розуміючи значне культурне, духовне та інтелектуальне збідніння України, князь Василь-Костянтин Острозький доклав великих зусиль, аби започаткувати в Острозі першу слов'яно-греко-латинську академію. В передмові до Букваря 1578 року йдеться про те, що для реалізації своїх освітніх цілей, князь зібрав в Острозі «мужей въ божественному писаніи искусныхъ, въ греческомъ языкѣ, и в латинскомъ паче же и в рускомъ» [1]. Консолідація педагогів і книжників України та зарубіжжя в новоствореному Острозькому культурно-освітньому центрі вимагала неабияких зусиль та фінансових затрат. Дослідник Василь Микитась зазначає, що князь Василь-Костянтин Острозький написав низку звернень до Константинопольського патріарха і до папи Римського із проханням відрядити науковців та педагогів із Європи до Острога для перекладацької та викладацької діяльності, а також діячів із Краківського університету [2, 52]. До процесу організації Острозької академії долучилась також племінниця Василя-Костянтина Острозького – Гальшка, яка фінансово підтримала створення нового навчального закладу і пожертвувала значні кошти на його розбудову. У заповіті Гальшки Острозької йдеться про те, що 6 тисяч кіп грошей лічби Литовської виділяється княжною на відкриття та діяльність Острозької академії, а також для монастиря Святого Спаса в м. Луцьк [4, 134].

В історії діяльності Острозької академії можна чітко виділити три періоди. Перший із них – період становлення, який охоплює 1577 – 1586 роки. Цей етап можна охарактеризувати потужним інтелектуальним підйомом навчального закладу. Вже в перші роки свого існування Острозька академія стає унікальним культурно-освітнім центром із створеним у ній видавництвом. До роботи в закладі запрошували діячів різних конфесій та наукових зацікавлень, що забезпечило повноцінний розвиток цього закладу освіти.

Період 1587 – поч. 1620-х став часом найвищого розквіту Острозької академії. Керівництво академії встановило тісні міжнародні стосунки з різними країнами, освітніми та науковими центрами Європи, зокрема, з освітніми закладами Греції, Балканських країн, а також з Австрії, Литви і залучило до співпраці багатьох видатних особистостей того часу – українців та вихідців зарубіжжя, які з'їхались до Острога. Набутий ними досвід у відомих європейських університетах, був втілений у діяльність Острозької академії. В той же час ченці із Афону прибували в Острог, поставляючи друкарні важливі богословські матеріали та рукописи для розбудови освітнього процесу.

Третій етап функціонування Острозької академії окреслюють 1621 – 1636 роками. Це період поступового згасання активності і занепаду академії. Упродовж свого життя князь Василь-Костянтин Острозький активно підтримував Острозьку академію. У віці 80 років князь був важко розбитим паралічем через втрату свого сина Олександра. На межі 1603 – 1604 рр., як свідчить дослідник Василь Ульяновський, князь усе ще намагався підтримувати Острозьку академію і друкарню, хоч ентузіазму в нього, вірогідно, було небагато. Ця підтримка припинилася після його смерті у 1608 році. Сини князя Острозького не продовжили справу батька, зокрема і пов'язану з діяльністю академії.

Януш і Костянтин прийняли католицьку віру, а Олександр одружився з єзуїткою Анною Костчанкою. Згасання Острозької академії пов'язується з активною діяльністю єзуїтів на теренах м. Острога. Єзуїти не були зацікавлені в розвитку Острозької академії і вбачали в ній серйозного конкурента, що стримував вплив католицизму на Волині. Через низку обставин, однією з яких стало заснування в 1624 році Острозької єзуїтської колегії, Острозька академія припинила своє існування в 1636 році [11, 675; 8, 322].

Як свідчить український історик Ігор Мицько, Острозьку школу-колегіум було побудовано за типом західноєвропейських навчальних закладів того часу, проте із «грецьким», тобто православним спрямуванням. Можна стверджувати, що Острозька академія в роки свого розквіту цілком відповідала рівню європейського колегіуму, оскільки навчальний процес був налагоджений відповідно до європейського досвіду. В академії викладали «сім вільних наук» – тривіум (граматика, риторика, діалектика) та квадрівіум (арифметика, геометрія, музика та астрономія). На початковому етапі діяльності Острозької академії в ній не було курсу «богослов'я». Це перешкоджало наданню закладу статусу «академія». Проте згодом, завдяки залученню викладачів із Греції, богослов'я стали викладати в Острозькій академії як навчальну дисципліну [4, 51].

Навчання в Острозькій академії поєднувало три ступені освіти: початкові, середні та старші класи. Учні закладу йменувались спудеями. Спудеї (*від грец. σπουδαίοι – старанний*) – назва в Україні в XVI – XVIII сторіччях учнів братських шкіл, академії, колегій та середніх і нижчих класів [3]. Окрім «семи вільних мистецтв» спудеї з найменшого віку активно вивчали церковнослов'янську та грецьку мови, а також вчили молитви, які складали основу Острозького Букваря. Окремі дослідники вважають, що в академії вивчали польську та старогрецьку мови. Свідченням цього є видання церковного календаря під назвою «Которого ся місяца што за старих вѣков дѣло короткое описаніє» (Острог, 5 травня 1581 р.), завдяки якому спудеї мали змогу вивчати Біблійні історії та назви місяців латинською, єврейською та старослов'янською мовами.

Починаючи із середньої школи, спудеї вивчали іконопис та церковний спів, були учасниками церковного хору кафедрального Богоявленського собору в Острозі і виконували молитви «Острозьким наспівом» [1]. Учні старших класів вивчали філософію та богословські науки, використовували при цьому видану в Острозі в 1580 році «Книгу Новаго завѣта...» та Острозьку Біблію.

Ключове значення у діяльності Острозької академії належить її викладачам. Ідеї тогочасних острозьких просвітників стали підмурівком існування Острозького культурно-освітнього осередку, видання творів наукового, художнього і полемічного стилів. Острозькі просвітники своїми освітньо-виховними ідеалами і підходами збагатили педагогічну спадщину України.

Одним із видатних вітчизняних учених, педагогів та письменників Острозької академії був Герасим Смотрицький (р.н. невід. – 1594 або 1597). Як зазначає Якуб Суша в творі «Sauluset Paulis», Герасим Смотрицький по приїзді до Острога стає викладачем і першим ректором Острозької школи [5, 156]. Народився Герасим Смотрицький на Поділлі, очевидно в селі Смотричі (нинішня Хмельницька область). Здобув хорошу домашню освіту при батькові Данилові і був одним із найосвіченіших людей свого часу: володів грецькою, латинською і церковнослов'янською мовами. Як свідчать історичні згадки, до 1576 року працював Герасим Данилович міським писарем чи старостою в Кам'янці-Подільському [8, 151]. Завдяки зусиллям князя Василя-Костянтина Острозького в 1576 році Герасим Смотрицький переїжджає на Волинь. Окрім керівництва академією, Герасим Данилович бере активну участь у діяльності Острозької друкарні,

стає одним із очільників літературно-наукового гуртка при академії і одним із головних редакторів тексту Острозької Біблії. Герасим Смотрицький відомий в історії як письменник-полеміст, перш за все завдяки своїм творам «Ключ царства небесного» і «Календар римський новий» (Острог, 1587). Водночас, у своїй полеміці, автор часто звертався до питань буття людини, її призначення в цьому світі та її ролі на землі. Г. Смотрицький наголошував, що все на цьому світі минає і люди «коротко чи довго на світі були, а до землі вертаються, а інші на їх місце приходять». Проте кожна мудра і благочестива людина, яка «церкви своєї не цурається, і до смерті в ній перебуває, як ніби і не вмирає, а переходить у вічність до Бога» [5, 413]. Цими словами Смотрицький звертається до молодшого сина В. К. Острозького, свого учня – князя Олександра із закликом не полишати свою віру, як це вчинили його брати Ян і Костянтин. Герасим Данилович розуміє велику проблему української духовності та культури, яка все більше піддається колонізаторському впливу. Саме тому найважливішою тезою його праць є захист православної церкви, як матері, в якій збережена вся культурна і духовна ідентичність кожного українця того часу. Слід пам'ятати, наголошує Г. Смотрицький, що кожен постане перед Праведним Судом і відповідальність нестиме за власні провини, а зрадити свою віру і свою Батьківщину – це найперша провина серед усіх.

Герасим Смотрицький у своїх працях намагався пояснити низку догматичних питань: про колегіальність та одноосібність влади в церквах, про запровадження Григоріанського календаря на теренах України та всі складнощі цієї реформи, про заперечення непогримості римського папи. Проте ключові виховні ідеали, які сповідував Герасим Смотрицький, формувались перш за все на вірності власному народові, його вірі, його церкві і культурній традиції, що забезпечить Україні національну ідентичність і самобутність української нації.

Не менш відомим і авторитетним викладачем Острозької академії, був виходець із Кракова, професор Краківської академії, доктор медицини, відомий математик та астролог Ян Лятош (Лятос) (1539 м. Краків – 1608, м. Острог). Ян Лятош закінчив Ягеллонський університет у 1563 р. з ученим ступенем магістра філософії. У 1565 р. отримав звання професора Краківської академії. У 1575 р. Лятош вступає на медичний факультет Падуанського університету. Після дворічного навчання здобув ступінь доктора медицини і повернувся до Кракова. Одночасно інтенсивно займався астрологічними студіями, є автором численних праць з астрології й астрономії, серед яких «Прогностикон» (1594 рік), «Нове виправлення календаря» (1578 рік), «Пересторога...на 1602 рік» (1601 рік) [6, 383–385] та ін. Астрологічні та астрономічні науки сформували ядро праць мислителя, його натурфілософських досліджень. Лятош уважав дослідження небесних тіл важливим науковим процесом, оскільки завдяки розміщенню планет і зірок можна передбачити поширення хвороб та способи їх лікування, а також прогнозування природних катаклізмів, або ж долю окремих людей.

Важливим своїм завданням дослідник уважав полеміку щодо неточностей у Новому календарі Григорія XIII, із яким він мав змогу познайомитись у 1582 році у Краківській академії. Як знаний учений і астролог, він математично вираховує низку похибок календаря, а також засвідчує складність у рахуванні літочислення, встановлення днів свята Пасхи та прогнозування явищ у природі. Завдяки такій позиції, Лятош, очевидно товаришуючи із окатоличеним сином князя Острозького Янушем (про це свідчить присвята Янушу Острозькому тексту вступу до «Прогностикону» 1594 року), налагоджує зв'язки із домом Острозьких і прибуває до Острога. Тут він працює придворним астрологом князя В.-К. Острозького, займає посаду придворного лікаря, а також, імовірно,

викладає математику для спудеїв Острозької академії. Основу педагогічних ідей Лятоша складала натурфілософія та математичні дослідження. Проте такі дослідження жодним чином не входили у протиріччя з позицією церкви, а навпаки – писалися їй на допомогу. Більше того, на звинувачення єзуїтів у неправомірній діяльності Лятош радить їм проповідувати Боже Слово, а не поширювати неправдиві історії і звинувачення проти нього [6, 384]. Мало збереглося фактів із педагогічної діяльності Яна Лятоша, однак дані, які збереглися, свідчать про нього, як про надзвичайно освіченого та високоінтелектуального науковця і дослідника. Його діяльність в Острозі дала змогу створити особливу наукову та педагогічну спадщину, ознайомити спудеїв Острозької академії не лише із духовною та полемічною літературою, але також із точними науками, забезпечити раціональну складову навчального процесу в Острозькій академії.

Помітною постаттю в історії педагогіки та виховання Острозької академії займає вихідець із Греції Кирило Лукаріс (1572, м. Кандія, Крит – 2. 07. 1638, м. Константинополь), видатний діяч Східної Церкви, протосингел Александрійського патріарха, Александрійський (1602 – 1621 рр.) і Константинопольський (1621 – 1638 рр.) патріарх, учасник Берестейського собору 1596 р., викладач та, за деякими джерелами, ректор Острозької академії (з перервами 1594 – 1600 рр.) [9]. Близько середини 1594 р. Лукаріс із листом Мілетія Пігаса до князя Острозького прибув до Острога. Після прибуття Лукаріс спочатку отримав посаду вчителя грецької мови, а згодом навчав грецької і латинської мов Мелетія Смотрицького, давав приватні уроки обдарованим учням. Однак постійною педагогічною діяльністю Кирила Лукаріса в Острозькій академії важко назвати, адже він часто подорожував і в Острозі був лише епізодично. Проте свідченням полемічної і педагогічної активності Лукаріса є виданий під його керівництвом у Вільні 1596 року твір Мелетія Пігаса «Діалог про східну віру». У передмові до цього твору, яка міг написати сам Лукаріс, подано мету видання: аби кожен учень отримав духовну поживу, таку важливу в цих місцях, де вирують різні ересі [9]. Такої позиції притримувався Кирило Лукаріс і в академії, однак через його постійні переїзди, видати твори під своїм авторством в Острозі йому не вдалося. Безумовно, Кирило Лукаріс був високодуховною особистістю. Його педагогічні ідеї були пройняті переживаннями за долю православної церкви, і що важливо, за майбутнє своїх учнів, їх духовне багатство та освіченість. Незважаючи на те, що діяльність Лукаріса в Острозі не була довготривалою, його ідеї та педагогічна діяльність стали важливим фундаментом освітньо-виховного процесу Острозької академії XVI – XVII століть.

Відомо також, що в Острозі працював і викладав видатний грецький діяч і педагог Никифор Парасхес Кантакузин, вихованець Падуанського університету, що впродовж 1595 – 1597 рр. навчав юнаків в академії [5, 447]. Проте відомостей про його діяльність залишилось небагато.

До діячів Острозького культурно-освітнього осередку також належить Василь Андрійович Малюшицький (Суразький) (сер. 50 рр. XVI ст. – між 15 січня 1604 року та 4 червня 1608 року). Це відомий український полеміст, автор низки творів духовної та полемічної тематики «Книжиця (в 6 розділах)», «Книга про єдину істинну православну віру», а також співучасник підготовки видання Острозької Біблії 1581 року, «Псалтиря» 1598 року та інших книг. Хоч, на думку В. Атаманенка, здобув освіту Суразький самостійно і завдяки бесідам, але він був добре підготовленим і мав ґрунтовні теологічні і філософські знання. Малюшицький передусім цікавився творами візантійського неоплатонізму, зокрема творами «священного Діонісія», або ж Діонісія Аеропагіта, датовані У століттям. В особі Діонісія Василь Суразький вбачав людину двох куль-

тур: християнської духовності та глибокого раціоналізму. Саме такими були і виховні ідеали Суразького: ідеал духовного пізнання і натурального життя перед штучним і матеріальним, перевага інтуїтивно-вольового пізнання над раціональним, хоч і визнання важливості раціональної складової [6, 287]. У своїх книгах автор в умовах полеміки влучно цитує Біблію, що справляє належний ефект. У його праці «Книга про єдину істинну православну віру» знаходять своє місце коментарі на Східних Отців церкви (Василя Великого, Григорія Богослова, Іоана Златоуста). Ідеї Василя Суразького, що мали філософське і богословське підґрунтя, були покликані утвердити православну віру як єдину і непорушну на теренах України. Немає відомостей про те, чи був Василь Суразький викладачем в академії, однак його діяльність була ключовою у підготовці матеріалів, богослужбової та навчальної літератури для студентів Острозької академії.

Результатом роботи викладачів Острозької академії стала підготовка за найменшими підрахунками п'ятисот випускників, видання низки наукових праць, полемічних творів, творів релігійного, просвітницького та навчально-виховного змісту.

Випускники Острозької академії, як свідчить історіографія, стали видатними діячами на теренах України та зарубіжжя. Одним із вихованців цього закладу був Мелетій Смотрицький – архимандрит Дерманського монастиря, мовознавець, автор «Треносу» (1610), «Граматики слов'янської» (1619) та інших творів. У збереженій творчій спадщині Смотрицького близько 22 твори. Завдяки здобутій освіті у Острозькій академії та під впливом батька Герасима Смотрицького, Мелетій Смотрицький демонструє велику ерудованість та блискучі знання. Як зазначає О. Матласевич, лише у своєму творі «Тренос», Смотрицький використовує 150 посилань на авторів Давнього Сходу, Єгипту, Візантії та Європи [3]. Дуже ґрунтовними є богословські погляди Мелетія Смотрицького, зокрема на співвідношення віри та знання, теології та філософії, божественної та людської мудрості. У розділі «Катехізис, тобто сумаріуш, або коротке зібрання віри та церемоній Східної святої Церкви» твору «Тренос», автор пояснює Божественні чесноти – Віру, Надію та Любов. Віра, за його словами – це дар Божий, що через науку Євангелія стає обітницею Вічного життя; Надія на вічне життя присутня в кожного, хто має живу Віру; Любов – джерело добрих вчинків, без яких вона мертва [6, 413]. Смотрицький також намагався інтерпретувати догмат Трійці, і був прихильником традиційного православного погляду на це питання. Він писав: «Визнаю незмішану у трьох Особах єдність і нероздільну в одній Особі Трійцю: Бога Отця, Бога Сина, Бога Духа Святого. Одного Бога, а не трьох» [6, 413]. Мелетій Смотрицький високо цінував культурні традиції України, намагався народну культуру (плачі, голосіння) піднести на рівень культури елітарної, надати їй особливої вартісності, як це прагнув втілити в життя і педагог Герасим Смотрицький [6, 412]. Мелетій Смотрицький продовжив педагогічні традиції свого батька Герасима, підготувавши книгу із граматики, яка хоч і не мала широкого застосування в Острозькій академії, але понад 100 років не втрачала свого значення в Росії та Румунії і була підручником старослов'янської мови аж до кінця XVIII століття [6, 411].

Є підстави вважати випускником Острозької академії й Іова Борецького – митрополита Київського, Галицького і всієї Руси (1620 – 1631), педагога, ректора Львівської братської школи, першого ректора Київської братської школи. Постать Борецького в історії педагогіки відома перш за все завдяки виданню праці «Бесіда о воспитанії чадъ» 1609 року в друкарні Львівського братства, авторство якої належить саме Борецькому. Основною ідеєю книги є виховання дітей із раннього віку у християнському дусі і поширення освіти, як важливої передумови процвітання «народу руського». Важливою складовою такого процесу є також відповідальність батьків за виховання своїх дітей,

Жуковський В., Махлюк В. Організаційно-педагогічні засади...

добір наставників та педагогів, які б були високоморальними особистостями [6, 448]. Стає зрозумілим, що такі ідеї є актуальними і в наш час, тому ця праця є важливим надбанням для подальшого ґрунтовного дослідження педагогами та істориками.

Важливим завданням Острозької академії була підготовка та видання навчально-методичної літератури, що складала основу засобів навчання в академії. Задля цього до Острога було запрошено Івана Федорова (1510 – 1530, Велике князівство Литовське – 5 (15) грудня 1583, Львів). З 1578 року Федоров перейшов на службу до воєводи Київського, князя Василя-Костянтина Острозького, став управителем Дерманського монастиря та заснував Острозьку друкарню. Діяльність Федорова в Острозі була досить плідною, про що свідчать надруковані ним книги: Буквар (1578 рік), який став основою початкової освіти спудеїв Острозької академії [12], Новий Завіт і Псалтир із покажчиком до нього під назвою «Книга, Собрание вещей нужнейших» (1580 рік); «Острозька Біблія» (1580 – 1581 рік), важливе видання Федорова, до якого долучилась низка діячів академії, а також праця «Хронологія» Андрія Римши (1581 рік).

Висновки. Діяльність Острозької академії 70 рр. XVI ст. – 30 рр. XVII ст. стала важливим етапом в історії освіти Української держави. Важливою передумовою заснування Острозької академії стала складна культурно-освітня ситуація в Україні у XVI столітті: відсутність українських навчальних закладів, які могли б конкурувати із європейськими, протидіяти католицькій і реформаторській експансії, об'єднати кращих вітчизняних та закордонних діячів науки, культури православної церкви задля підготовки релігійних богослужбових книг, перекладів, полемічних творів. Розвиток Острозької академії пройшов декілька етапів: становлення (1577 – 1586), найвищого розквіту (1587 – 1620) та занепаду (після 1621 – 1636). За цей час Острозька академія змогла набути такого рівня розвитку, що не поступався європейському навчальному закладу. Тут вивчали предмети «тривіуму» та «квадривіуму», слов'янську, грецьку, латинську і старослов'янську мови, а пізніше і богослов'я. В Острозькій академії вдалося зібрати унікальний викладацький склад, залучити вітчизняних (Г. Смотрицький, В. Суразький і ін.) та іноземних (К. Лукаріс, Я. Лятош і ін.) педагогів, завдяки діяльності яких вдалося підготувати близько 500 спудеїв.

Смерть мецената Острозької академії В.-К. Острозького в 1608 році стала основною причиною припинення діяльності закладу. Однак науково-педагогічна спадщина діячів Острозької академії не була втрачена і сьогодні активно досліджується. Діяльність учителів та діячів Острозької академії дала змогу підготувати та видати низку творів полемічного, наукового, філософського змісту та підготувати плеяду культурно-освітніх діячів. Завдяки Острозькій академії було здійснено переклад Біблії старослов'янською мовою, що стало великим духовним, культурним і освітнім досягненням на теренах України.

Острозька академія залучила освітян і науковців з усієї Європи і створила унікальний культурно-освітній осередок, діяльність якого ще варто досліджувати історикам, етнографам та педагогам України, шукати загублені твори, посібники, рукописні книги і, тим самим, збагачувати історичну та педагогічну спадщину України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук Я. Острозька слов'яно-греко-латинська академія як осередок національного та духовного формування особистості / Ярослава Бондарчук // Етнічна історія народів Європи. – 2005. – Вип. 19. – С. 44–50.
2. Микитась В. Давньоукраїнські студенти і професори / В. Микитась. – К. : Абрис, 1994. – 288 с.

3. Матласевич О. В. Філософсько-психологічні основи гуманістичних поглядів М. Смотрицького та Г. Смотрицького / О. В. Матласевич // Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – К., 2003. – Т. V. – Ч. 4. – С. 211–216.
4. Мицько І. З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія (1576 – 1636) / І. З. Мицько. – К. : Наукова думка, 1990. – 192 с.
5. Острозька академія XVI – XVII століття. Енциклопедія. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – 512 с.
6. Острозька академія в філософській культурі України : [монографія] / П. М. Крالیук, І. Д. Пасічник, М. М. Якубович. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 482 с.
7. Острозька давнина. Науковий збірник / [ред. кол. Ігор Пасічник (гол. ред.), Ігор Тесленко (відпов. ред.) та ін.]. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 2. – 316 с.
8. Острозькі просвітники XVI – XX ст. – Острог, 2000. – 480 с.
9. Смирнов А. Кирило Лукаріс і Україна / Андрій Смирнов // Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : Історичні науки. – Острог : Національний університет «Острозька академія», 2011. – Вип. 18. – С. 157–164.
10. Указ Президента України №580/2015 «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.
11. Ульяновський В. Князь Василь-Костянтин Острозький : історичний портрет у галереї предків та нащадків / Василь Ульяновський. – К. : ВД «Простір», 2012. – 1370 с.
12. Церковная жизнь первопечатника диакона Ивана Федорова [Церковь и культура] [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.portal-credo.ru/site/print.php?act=lib&id=1015>.

REFERENCES

1. Bondarchuk Ya. Ostrozka sloviano-hreko-latynska akademiia yak osередok natsionalnoho ta dukhovnoho formuvannia osobystosti / Yaroslava Bondarchuk // Etnichna istoriia narodiv Yevropy . – 2005. – Vyp. 19. – S. 44–50.
2. Mykytas V. Davnoukrainski studenty i profesory / V. Mykytas. – K. : Abrys, 1994. – 288 s.
3. Matlasevych O. V. Filosoфsko-psykholohichni osnovy humanistychnykh pohliadiv M. Smotrytskoho ta H. Smotrytskoho / O. V. Matlasevych // Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuка APN Ukrainy / [za red. S. D. Maksymenka]. – K., 2003. – T. V. – Ch. 4. – S. 211–216.
4. Mytsko I. Z. Ostrozka sloviano-hreko-latynska akademiia (1576 – 1636) / I. Z. Mytsko. – K. : Naukova dumka, 1990. – 192 s.
5. Ostrozka akademiia XVI – XVII stolittia. Entsyklopediia. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2011. – 512 s.
6. Ostrozka akademiia v filosoфskii kulturi Ukrainy : [monohrafiia] / P. M. Kraliuk, I. D. Pasichnyk, M. M. Yakubovych. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2014. – 482 s.
7. Ostrozka davnyina. Naukovyi zbirnyk / [red. kol. Ihor Pasichnyk (hol. red.), Ihor Teslenko (vidpov. red.) ta in.]. – Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2013. – Vyp. 2. – 316 s.
8. Ostrozki prosvitnyky XVI – XX st. – Ostroh, 2000. – 480 s.
9. Smyrnov A. Kyrylo Lukaris i Ukraina / Andrii Smyrnov // Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» : Istorychni nauky. – Ostroh : Natsionalnyi universytet «Ostrozka akademiia», 2011. – Vyp. 18. – S. 157–164.
10. Ukaz Prezydenta Ukrainy №580/2015 «Pro Stratehiiu natsionalno-patriotychnoho vykhovannia ditei ta molodi na 2016 – 2020 roku». [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.president.gov.ua/documents/5802015-19494>.
11. Ulianovskiy V. Kniaz Vasyl-Kostiantyn Ostrozkyi : istorychnyi portret u halerei predkiv ta nashchadkiv / Vasyl Ulianovskiy. – K. : VD «Prostir», 2012. – 1370 s.
12. Tserkovnaia zhyzn pervopechatnyka dyakona Yvana Fedorova [Tserkov y kultura] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupa : <http://www.portal-credo.ru/site/print.php?act=lib&id=1015>.

Статтю подано до редакції 10.03.2016 р.